

KOEHAARSPINNERIJEN IN EEMLAND door E. Heupers

Kinderarbeid in de agrarische bedrijven op het platteland was in de 19e eeuw geen uitzondering, zeker niet in Eemland. Jonge, zelfs zeer jonge kinderen hielpen bij de oogst op het land, zonder dat er sprake was van uitbuiting of kinderexploitatie. Het was vanzelfsprekend dat kinderen meewerkten, al waren de arbeidstijden vaak zeer lang. Vooral 's zomers konden de kinderen niet worden gemist. Schoolbezoek was er dan nauwelijks. Zodra de drukke tijd voor de boeren voorbij was nam het schoolverzuim weer af. In de herfst en in de winter haalden de kinderen de opgelopen achterstand weer in.

Toch kende Eemland in die tijd zijn kinderarbeid in zogenaamde pauperfabrieken, dit waren de koehaarspinnerijen. Te Baarn en Soest, Amersfoort en elders in het naburige Gooi werkten kinderen onder minder gunstige omstandigheden aan het spinnen van koehaar, een vies en onhygiënisch werk. De toestanden in de werkplaatsen waren vaak mensonterend, naar de maatstaven en mogelijkheden van die tijd, al gebiedt de eerlijkheid ons te zeggen dat grote delen van de plattelandsbevolking gedurende de wintermaanden "op de rand van honger" leefde. In vele dorpen in Eemland heerste grote armoede.

De tapijtweverijen te Naarden, Hilversum en Baarn waren bedrijven waar kinderarbeid werd verricht. Te Baarn nam de bloei van de daar gevestigde tapijtfabriek toe en deze breidde zich uit, zodat zij in 1807 reeds 17 weefgetouwen in bedrijf had. In het oprichtingsjaar 1802 werd begonnen met slechts twee getouwen.

Deze tapijtfabrieken verwerkten hoofdzakelijk koehaar. De karpetten en vloerkleden waren niet van wol, maar van koehaar gemaakt. Koehaar was aanzienlijk goedkoper dan schapenwol, zodat de prijs van deze vloerbedekking zeer laag was. Wel moest men zorgen voor voldoende garens, want er waren 8 à 10 spinners nodig om het garen te spinnen, dat één wever in dezelfde tijd kon verwerken.

De ondernemer van de Baarnse tapijtfabriek, de Amsterdamse koopman Reinhard Scherenberg, die rijk geworden was door zijn handel op China, richtte te Baarn en Soest spinscholen op, waarin vooral arme kinderen het spinnen van koehaar leerden om op deze wijze wat te verdienen. Ook ouderen hielden zich thuis of in de werkplaatsen bezig met spinnen. Willem van Doorn te Soest, die een aanvraag indient om in aanmerking te komen voor onderstand vanwege zijn zieke vrouw, wordt koehaarspinner en arm genoemd. Peter Keusen te Soest was in 1847 nog van beroep koopman in koehaar. Wel een bewijs dat de koehaarspinnerij hier niet onbekend was.

In 1807 werkten te Baarn veertig, te Soest op de Schans aan de Brinkweg (de huidige Lange Brinkweg) 20 kinderen; te Amersfoort 60 en te Muiderberg en Naarden respectievelijk 20 en 20 kinderen. Het Gooi was het land van de koehaarspinnerij en tapijtweverijen in die tijd. De kinderen begonnen te werken met 7 à 8 jaar of ouder. Deze jonge kinderen verdienden wekelijks 20 stuivers; een kind van 14 à 15 jaar kreeg 50 stuivers en een volwassen spinner vijf gulden per week. Volgens de toen gangbare meningen van de ondernemers en de fabrikanten was het door de kinderen verdiende loon een bijdrage in de ondersteuning van de ouders en dit weerhield hen van bedelarij en andere ondeugden. Deze mening werd ook gedeeld door Scherenberg, voornoemd, die de bekende landhuizen "Peking" en "Canton" te Baarn liet bouwen, doch zonder enige scrupule meende de kinderarbeid te moeten bevorderen.

Doch ook deze welvaart zou verdwijnen. In 1835 werd het bedrijf te Baarn stopgezet en naar Deventer verplaatst.

De Hilversumse tapijtweverijen bleven nog steeds koehaar verwerken in hun produkten, zodat de vraag naar gesponnen koehaar bleef voortbestaan. Tot het midden van de vorige eeuw waren er nog koehaar-spinnerijen.

† 1850 is de spinschool aan de Schans te Soest gesloten. Het spinnen van koehaar is een bij uitstek geschikt werk voor kinderhanden en vingers, die een zekere gevoeligheid hebben. Ouderen gaat het niet zo vlug af. Kinderen waren hierin meer bedreven en verwerkten de vettige en stinkende koeharen tot een lange draad. Een geestdodend werk, dat meestal zittend werd verricht en de ganse (lange) dag duurde. Werktijden van 14 tot 17 uur per dag waren beëindigd geen uitzondering. Men begon om 5 uur 's morgens en eindigde vaak niet voor 9 of 10 uur 's avonds, met een korte onderbreking voor een middagpauze om iets te eten.

In Eemland was de koehaarspinnerij, zowel als in het Gooi, waar zij groter in omvang was, een berucht voorbeeld van kindereexploitatie. In de eerste helft van de 19e eeuw droeg het het karakter van "halve armenzorg". Van kerkelijke zijde bleef men volkomen in gebreke hier tegen iets te ondernemen en veelal bepaalde men zich tot het prediken van berusting en het zich schikken in het lot dat "van hoger hand de mensen was opgelegd".

Pas in 1835 kon gesproken worden van een nog min of meer beperkte beweging ten gunste van maatregelen tegen kinderarbeid. De betekenis was echter nog zeer gering.

Geraadpleegde werken.

Prof. Dr. I.J. Brugman. "De arbeidende klasse in Nederland in de 19e eeuw (1813-1870). Aula-Boeken. Utrecht-Antwerpen.

T. Pluim. Uit de geschiedenis van Baarn. Hilversum, 1932

J.C. Vlaggeert. "De kinderarbeid in de negentiende eeuw. Bussum. 1967.